

VIŠE NEGO »BILJEŠKE«

(Karlo Kosor: *Bilješke o jeziku suvremenih hrvatskih pisaca*)

Mile Mamić

Nedavno se u nekim našim knjižarama pojavila knjiga profesora Karla Kosora, *Bilješke o jeziku suvremenih hrvatskih pisaca*, Split, 1979. Autor je sa-brao i objavio članke što ih je povremeno objavljivao u listu *Marija* (a neki su objavljeni u *Jeziku*). Zato na naslovnoj stranici i stoji »2. izdanje«, jer je svaki članak, doduše u malo drugačijem obliku, već bio objavljen. Probleme o kojima raspravlja podijelio je u tri dijela: *Riječi*, *Oblici* i *Sintaksa*. Budući da pisac obrađuje aktualna, praktična pitanja suvremenog hrvatskog književnog jezika, osvrnut ćemo se ukratko na svaki dio, pojedinačno na aktualnije članke u njima i konačno na sve zajedno kao cjelinu.

I. Riječi

Autor raspravlja o nekim riječima i nazivima koji se javljaju u dva lika te utvrđuje njihovu pravilnost i prikladnost za hrvatski književni jezik. Ako su oba lika pravilna, nastoji utvrditi razliku između njih (značenjsku, stilsku, distribucijsku i sl.).

U članku *Moljenje ili molenje* autor postavlja i raščlanjuje problem. Ističe da su se oba lika podjednako javljala u starijem hrvatskom jeziku. Autori hrvatskih gramatika, pravopisa i jezičnih savjetnika smatraju lik *molenje* provincijalizmom, a i oni pripuštaju neke oblike koji su nastali kao taj. Kosor upozorava na nedosljednost autore najnovijih hrvatskih pravopisa kad npr. oblik *sjedenje* proglašuju jedino pravilnim, a bez obrazloženja. Stoga ne uvažava njihovo rješenje. Kaže da bi trebalo ispitati raširenost upotrebe oblika *molenje* u govoru i jeziku, a dotle da se držimo propisa naših gramatika i pravopisa.

U članku *Pohodjenje ili pohod* autor ističe razliku u značenju i upotrebi tih riječi te kaže da je zabacivanje jedne ili druge zapravo osiromašivanje hrvatskog jezičnog blaga.

U članku *Duh Sveti ili Sveti Duh* i *Sin Božji ili Božji Sin* autor napominje da se upotreba atributa iza imenice ne protivi duhu hrvatskoga književnog jezika nego da postoji težnja u suvremenom jeziku da atribut stoji ispred imenice. Navodi nekoliko takvih »okamenjenih« naziva i pokazuje da bi promjena u njihovu redu umanjila njihovo izvorno značenje. Ističe da je to jedna od oznaka jezika biblijskih tekstova, da je ta pojava poznata i u suvremenom hrvatskom književnom jeziku te da bi se inverzijom tim izrazima nešto oduzelo, tj. oslabilo bi se njihovo izvorno značenje i stilsko obilježje.

U članku *Okolina — okolica* autor tvrdi da hrvatski jezični stručnjaci i Radio-Zagreb imenicu *okolica* upotrebljavaju u značenju »kraj oko nekog mjesta«, a imenicu *okolina* u značenju »sredina, ljudi, društvo«, pa ih tako treba i upotrebljavati. Odbija rješenje *Jezičnog savjetnika* Matice hrvatske, koji imenicu *okolica* dopušta u oba značenja. Kaže da se to rješenje ne temelji na hrvatskoj jezičnoj praksi.

U članku *Istovetan — istovjetan* pisac napominje da je pridjev *istovetan* narodna riječ. Nasuprot Putančevu mišljenju da oblike s *—je—* ne bi trebalo goniti iz književno pisanih tekstova i iz književnog govora, nego da ih treba pustiti da žive »naporedo s oblicima« s *—e—*, Kosor zaključuje da oblicima s *—je—* treba dati prednost, kao što im veliki dio pisaca i daje.

U članku *Uskrisiti — uskrsnuti* autor pokazuje da se značenje tih riječi dugom upotrebom izdiferenciralo i ustalilo. Prvi je glagol prelazan a drugi neprelazan. Pisac kaže kako *Jezični savjetnik* Matice hrvatske nije u pravu kad umjesto *uskrisiti* preporučuje *uskrsnuti*.

U članku *Poroditi se* autor se protivi *Jezičnom savjetniku* Matice Hrvatske, koji preporučuje upotrebu tog glagola u značenju »roditi, donijeti na svijet« a osuđuje upotrebu u značenju »roditi se«. Kosor misli da *Savjetnik* time preporučuje tu riječ u značenju koje nije obično u hrvatskom književnom jeziku, a osuđuje ju u značenju koje nije neobično. Pokazuje da taj glagol u tom značenju nije bio poznat ni jednom starijem hrvatskom leksikografu, ni jednom od dvadesetak starijih hrvatskih pisaca i ni jednom od autora hrvatskih božićnih pjesama, a da ga je prvi u tom značenju zabilježio srpski leksikograf Karadžić.

U ovom dijelu ima još nekoliko vrlo zanimljivih naslova, koje, na žalost, zbog ograničenosti prostora ne možemo prikazati, ali ćemo ih barem spomenuti: *Nazočnost, Blagdan — svetkovina, Tuča — tučnjava, Čulo — čulo, Samaritanac — Samaritanac, Koštela, koštila — kostjela, Prevejan, Koštat — koštat.*

II. Oblici

U tom dijelu autor raspravlja: o krivoj upotrebi nepostojanog *e* u hrvatskom književnom jeziku, o pogrešnom instrumentalnom obliku u imenica muškog roda u jednini, o živom i neživom u jeziku, o dugoj i kratkoj množini, o raspodjeli morfema *a* u *i* u hrvatskom književnom jeziku, o krivim oblicima nekih glagola, o deklinabilnosti brojeva *dva, oba, tri*, o nepravilnom ijekanju, o revitalizaciji oblika *bje*, o raspodjeli oblika *putom* i *putem*. Osvrnut ćemo se samo na neke od tih pitanja. U članku *Duga i kratka množina* autor raspravlja o značenjskoj i stilskoj razlici između duge i kratke množine u nekih imenica.

U članku *Šrgut (škipanje) zubī — zubā* pisac pokazuje da se u hrvatskom književnom jeziku ponajviše upotrebljava oblik *zubī*, a da se oblik *zubā* proširio pod utjecajem Karadžićeva prijevoda *Novoga zavjeta* i Broz — Ivenkovićeva *Rječnika*. Premda *Jezični savjetnik* Matice hrvatske priznaje oba oblika književnim, pisac predlaže da treba dati prednost obliku *zubī* jer on »više odgovara hrvatskom književnom i govornom jeziku«.

U članku *Prezent glagola na —ivati* pisac navodi razloge zašto neki glagoli na *—ivati* zadržavaju *—iv—* a drugi ga gube, ističe da postoji težnja u hrvatskom književnom jeziku da se glagoli 6. vrste na *—ivati* izjednače u prezentu s glagolima 5. vrste na *—ivati*. Zatim navodi nekoliko analogijskih oblika koji se gotovo češće upotrebljavaju nego njihovi izvorni. Na kraju autor postavlja praktično pravilo da je sigurnije upotrebljavati izvorne oblike nego analogijske, jer da samo dobri poznavaoци hrvatskoga književnog jezika znadu koji glagoli 6. vrste mogu imati i analogijske oblike.

U članku *Bje-bi, bješe* pisac dokazuje da se oblik *bje* u novije vrijeme sve češće susreće u književnim djelima i književnim časopisima. Objasnivši podrijetlo tog oblika, pisac navodi stav gramatičara prema njemu: neki ga progone, a neki ga spominju. Istakavši različite stavove filologa i književnika prema tome obliku, autor misli da bi filozofi trebali konstatirati tu činjenicu i taj oblik odobriti kao dubletu uz *bi* i *bješe*.

III. Sintaksa

To je najveće poglavlje u knjizi. U njemu se raspravlja: o tvorbi rečenica, o krivoj upotrebi nekih prijedloga, veznika i priloga, o nepravilnoj upotrebi posuđenica, o položaju i obliku enklitika u rečenici, o nepravilnoj dopuni uz neke glagole i sl. Osvrnut ćemo se samo na nekoliko pitanja.

U članku *Pošto* pisac konstatira da hrvatski gramatičari taj veznik smatraju isključivo vremenskim. On nasuprot njima ističe i dosta čestu upotrebu toga veznika u uzročnom značenju, što dokazuje brojnim potvrđama hrvatskih pisaca, posebno iz južne Hrvatske. Ipak predlaže pokoravanje kodifikacijskoj normi dok i uzročna upotreba toga veznika ne dobije »zakonsko pravo«.

U članku *O vezniku budući da* autor dokazuje da se taj veznik u starijih hrvatskih pisaca gotovo podjednako upotrebljavao, bilo da uzročna rečenica stoji u inverziji, bilo u normalnom redu. Navodi otpor hrvatskih gramatičara ta-

kvoj upotrebi, ali i otpor priznatih književnika, književnih kritičara, pa čak i kroatista. Na kraju zaključuje da se pravilo naših gramatičara da taj veznik treba upotrebljavati samo u inverziji može smatrati neodrživim.

U članku *Pod misom — preko mise* pisac govori o različitoj raspodjeli tih prijedloga u izricanju vremena, utvrđuje neku zakonitost u njihovoj raspodjeli, tj. da prijedlog *pod* izriče vrijeme samo s imenicama koje znače radnju ili zbivanje, a prijedlog *preko* ne samo s njima nego i s imenicama koje po sebi znače vrijeme. Na kraju kaže da jezikoslovci još nisu dali konačnu riječ o njihovoj upotrebi u vremenskom značenju.

U članku *Nešto o prijedlogu iza* autor raspravlja o vremenskoj upotrebi toga prijedloga, što je i među jezikoslovcima prijeporno pitanje. Uzme li se u obzir kontinuitet takve upotrebe u hrvatskih pisaca i proširenosti te upotrebe, autoru se čini da nemaju pravo pisci koji taj prijedlog s genitivom ograničavaju samo na mjesno značenje, te da takva upotreba »nije u skladu s jezičnom praksom hrvatskih pisaca i hrvatskih govora«. Predlaže da bi trebalo sustavno proučiti službu prijedloga *iza* s genitivom prije nego se o tome donese konačan zaključak. A dotle status quo.

U članku *Proniknuti, mozgati* dr. Kosor piše o različitoj dopuni rusizma *proniknuti*. Jedni ga dopunjuju s akuzativom bez prijedloga, a drugi s prijedlogom *u* s akuzativom. Pisac ističe da je pravilna dopuna samo prijedlogom *u* s akuzativom, da tako traži hrvatska jezična norma te da tako postupaju i naši ugledni pisci.

U članku *Roditi se iz, zuriti koga* autor govori o nepravilnosti takve rekcije tih glagola, zatim kaže kako je pravilno te navodi potvrde iz djela novijih hrvatskih pisaca.

Dr. Kosor je vrlo ozbiljno i znalački pristupio analizi jezičnih pojava kojima se bavi. Pri utvrđivanju njihove jezične pravilnosti i standardnosti uzeo je u obzir sve kriterije koji su za to bitni (tvorba, značenje, proširenost, potvrđenost u leksikografa, u pisaca i u narodnim govorima, izvornost, kontinuitet i sl.). Uglavnom je dosljedan u primjeni i odvagnjivanju tih kriterija i vrlo oprezan u dokazivanju, zaključivanju i tvrdnjama. Služio se potvrdama u starijih i novijih hrvatskih pisaca, raznim časopisima, izvještajima, dnevnicima, prijevodima, posebno prijevodima Biblije i liturgijskim tekstovima, gramatikama, pravopisima, jezičnim savjetnicima i svim bogatstvom (siromašne) hrvatske leksikografije. Kritički se osvrnuo na neke pojedinosti u nekim prijevodima, posebno Biblije, a brojnim potvrdama iz crkvenog jezika osvijetlio jedno uporabno područje hrvatskoga književnog jezika.

Knjiga naravno ima i nedostataka: naslovi nekih članak ne odgovaraju potpuno sadržaju, autor ne pokušava otkriti stilsku funkciju nekih odstupanja od kodifikacijske norme (ili nije htio ulaziti u takvu analizu, jer govori načelno o jezičnoj pojavi a konkretna mu potvrda služi samo kao podloga). Ima malih nelogičnosti, npr. kad od dva rješenja bira najbolje, a ponegdje je preoštar kad neke gramatičke pogreške naziva teškima, a sam kaže da »samo dobri poznavaooci hrvatskog književnog jezika« znadu pravilno upotrebljavati »analojske oblike«.

Premda je knjiga namijenjena onima »koji poznaju osnove hrvatskog književnog jezika i koji osim dnevnog tiska čitaju književna djela, ali nemaju stručne naobrazbe iz jezika«, mogla bi vrlo dobro poslužiti i kroatistima i ostalim jezičnim stručnjacima, posebno lektorima, a dobro će doći i pri izradi jezičnih savjetnika. Stoga možemo autoru poželjeti da i dalje bude vrijedan poslanik na njivi kulture hrvatskoga književnog jezika.